

Iskaja vsak četrtek
in velja s poštnino
vred in v Mariboru z
pošiljanjem na dom
za celo leto K 5.—
za pol leta „ 2.60
za četrť leta „ 1.30

Naročnina se pošilja
upravnistvu v tiskarni
sv. Cirila, koroške
ulice št. 6. List se
pošilja do odpovedi.

Deležniki katol. tis-
kovnega društva do-
bivajo list brez po-
sebne naročnine.

SLOVENSKI GOSPODAR.

List ljudstvu v pouk in zabavo.

Posamezni listi dobé
se v tiskarni in pri
gospodu Novak-u na
velikem trgu po 10 h.

Rokopis se ne vra-
tajo, neplačani listi
se ne sprejemajo.

Za oznanila se plačuje
od navadne vrstice,
če se natisne enkrat,
po 12 h, dvakrat 18 h,
trikrat 24 h.

Štev. 22.

V Mariboru, dne 31. majnika 1899.

Tečaj XXXIII.

Nemške zahteve.

Tretje leto že rogovili jata Nemcev v državni zbornici ter se vede kakor besna, ne da je bilo doslej iz nje jasno izvedeti, kaj hoče. Letošnja binkoštna nedelja, torej dan, ko obhajamo spomin na prihod sv. Duha, bila je izvoljena tistim dnem, da bi avstrijski narodi in svet naj zaslísal, zakaj besnijo, kaj torej hočejo. «Slovenski Gospodar» je že v zadnji številki prinesel nekaj teh preimenitnih zahtev, iz kojih je bilo spoznati, da merijo na to, da bi Avstrija (tostranska polovica) vsled večno veljavne pogodbe z Nemčijo morala postati in biti nemška dežela, vsled zakonite uravnave notranjih razmer pa tudi dobiti strogo nemško lice.

Ako bi nemške zahteve bile pošteno in pravično sestavljene, bi mi Slovani ne imeli uzroka, da se o njih temeljiteje menimo; ali ker jim je jedro Nemcem gospodstvo, Slovanom smrt, zato pa ne smemo molčati. Po računu odločno nemškega poslanca je v Avstriji 36% Nemcev. Če pomislimo, da so se pri ljudskem štetju šteli med Nemce vsi nemškutarji, da je, ker se je prašalo po občevalnem, ne pa po materinem jeziku, moral marsikateri, ki živi med Nemci, zapisati «deutsch» in če ne pozabimo, da so po mestih in trgih dali slovenske posle redoma zapisavati z nemškim občevalnim jezikom, ne da bi le bili prašali, potem lahko z mirno dušo par % odčrtamo. Recimo, da bi bila $\frac{1}{3}$ avstrijskega prebivalstva nemška; ta tretjina bi torej naj imela pravico ostalemu številu diktirati smrt! Pa ti ljudje, ki so oholo

izjavo sprožili, nikakor ne zastopajo nemškega prebivalstva. Izjavo so izdali le: nemška ljudska stranka (Wolfovci), nemški stari liberalci, liberalni veleposestniki in — čujte! — krščansko socialni Nemci (Luegrovci). To so poslanci, ki zastopajo v prvi vrsti prusaska mesta in trge po Češkem, Moravskem, Šleskem, Štajarskem in Koroškem, potem veleposestva in nazadnje trgovinske in obrtnijske komore; od kmetskega ljudstva je zastopanih le par volilnih okrajev in sicer na Češkem in Štajarskem, peta kurija, torej kurija delavcev ravno tako slabo. Nemško ljudstvo torej ni govorilo; zinila je le svojat najmlajše poklicanih, kojim prusaštvo razvema možgane. Dalje pa dobro vemo, da je sedanji volilni red tudi v tem smislu krivično sestavljen, da daja veleposestnikom, mestom in trgom kakor trgovcem in obrtnikom mnogo preveč poslancev, kmetskemu ljudstvu pa premalo. Koliko ljudij bi torej bilo klepalo na slavno izjavo, ako bi bil volilni red pravičen! Mi, ki ne pripoznavamo sedanjega volilnega reda, tudi tem ljudem, ki so izdali izjavo, ne pripoznavamo, da bi imeli pravico, govoriti odločilno besedo, od katere bi naj bila zavisna osoda drugih narodov, cele Avstrije. «Nemške zahteve» so torej že zato, ker niso zahteve vesoljnega nemškega naroda avstrijskega, toliko kakor nič, so besede brez pomena.

Pričakovati pa se tudi zaradi tega ne more in ne sme, da bi jih vlada uvaževala, ker zapopadejo izdajstvo domovine; Avstrija bi se naj potem državne pogodbe na večno zvezala z Nemčijo; seveda tako, da bi imela

nadvlado Nemčija, kajti drugače si tega po dogodkih 66. leta in pri našem dualizmu ne moremo misliti, in drugače si tega tudi ti prijatelji Avstrije ne mislijo! Sicer se v resnici sedaj pri nas tudi ne vlada drugače, kakor narekuje Goluhovski po vplivu nemškega poslanika Eulenburga; pa ravno skleniti pogodbo, vsled katere bi se Avstrija samostalnosti za vselej odpovedala, to pa menda še le ne bo šlo tako lahko in hitro, kakor si želijo prusaki.

Tretjič zahteve radi tega nimajo vrednosti, ker temeljijo na samih lažeh. Laž je, da se v Avstriji Nemci premišljeno zatiravajo, laž je, da na Štajarskem ni zaključenega slovenskega ozemlja itd., s kratka: kar služi njih zahtevam v podlago, sama gola laž. Seveda, ali imamo tudi kaj drugega pričakovati od takih, ki politično živijo le o laži?

In nazadnje se na «nemške zahteve» tudi radi tega ne more ozirati nobena vlada, ker v njih ni trohice pravičnosti do drugih narodov. Narekovala jih je zgolj tista oholost, tista krutost in tisto sovraštvo do Slovanov, ki je v Nemcih bil razvnel Bismark. Na Štajarskem na pr. veljaj v uradih le nemščina, porotne obravnave naj se vršijo nemški, na vseh srednjih šolah bodi učni jezik nemški, slovenske paralelke v Celji proč, vse javne knjige se morajo voditi v nemškem jeziku, notranji in vnarnji jezik vseh narodov, ki se tičejo cele dežele, mora biti nemški, skratka slovenskega jezika ni, slovenski kmet pa je le krma za lačnega Prusa. V tem razmerju se postopa z drugimi Slovani. Le na Češkem

Listek.

Jeruzalemsko romanje.

(Piše prof. J. Zidanšek.)

16. Morija s tempeljskim trgom; Omarjeva mošeja in El Aksa; zid žalovanja.

Cerkev Božjega groba je sicer izmed vseh jeruzalemskih svetišč najsvetejši kraj, najstarejši pa ni, ker ga v tem oziru prekaša tempeljski trg na gori Morija; to je že iz starodavnih časov svetovno znamenit kraj, naj ga ogledavamo ali iz zgodovinskega ali iz verskega stališča. Abraham je tu daroval svojega sina Izaka in vsem ljudem pokazal, kakšna mora biti prava vera in pokorščina do Boga. David je tu postavil altar pravemu Bogu; njegov sin Salomon pa je sezidal tempel, ki je radi svoje lepote in dragocenosti slovel po celem svetu.

Ni še dolgo od tega, kar je kristjanom dovoljeno, stopiti na tempeljski trg; poprej jim je bilo to prepovedano pod smrtno kaznijo, kakor nekdanj paganom, ki niso smeli nikdar od znotraj videti judovskega templja. Leta 1871. izkopali so iz zemlje staro kamentablico z nastopnim grškim napisom: «Noben tujec naj ne prestopi ograje, katera

obdaje Sveto; kogar tam vgrabijo, je sam kriv, če ga smrt doleti.» Tudi dandanes si je treba izprositi od turške oblasti posebnega dovoljenja za pohod tempeljskega trga; navadno se to tudi lahko dobi; le v petek in ob času mohamedanskih svečanosti ne smejo drugi ljudje blizu priti. Dobro je tudi, ako imajo romarji seboj turško stražo ali kavasa, kedar obiščejo ta kraj, ker verska mohamedanska prenapetost (fanatizem) je velika in večkrat izbruhne kar na mah proti gjaurom t. j. kristjanom. Neka romarica izmed naše družbe je bila zaostala, ker je cvetlice trgala na tempeljskem trgu; Turki so kar šli s kamenjem nad njo; sirota jim je težko ubežala in celo prestrašena prisopihala za nami v mesto. Harameš šerif — tako imenujejo Turki ta trg — razprostira se skorej po celi gori Morija; dolg je 500 m., širok pa čez 300 m.; lepa planjava je nasajena z nekaterimi vitkimi cipresami in oljkami, sicer pa skorej prazna in pokrita z dobrim kamenitim tlakom; v sredi trga, ravno tam, kjer je nekdanj stal Salomonov in pozneje Herodov tempel, vzdiguje se velikanska krasna mošeja, navadno Omarjeva imenovana, pa po krivem, ker njeno pravo ime je tempel ali cerkev na skali. Stavba je spodaj osemvogelnata, zgoraj pa okrogla in kronana z veliko kupolo; kdo jo je zidal, se ne da več določiti; pa mnogi menijo, da

je iz starejših časov, ko še niso imeli mohamedani Jeruzalema in svete dežele v svoji oblasti; lepa pa je na vsak način in utis je na tujca mogočen in zelo ugoden; nehote se človek tu spominja krasote judovskega templja.

Ko smo si čevlje sezuli, vstopimo v mošejo, da si jo ogledamo od znotraj. Naprej zapazimo mnogo v krogu stoječih visokih stebrov, ki držijo zgornjo zgradbo ali rotundo; na sredi mošeje, ravno pod kupolo vzdiguje se nad navadnim tlakom mogočna črna skala, obdana z močno železno ograjo; ta skala ni od kod drugod tu sem prenešena, ampak ona je samo naravni najvišji vrh gore Morija. Ni mogoče povedati, koliko lepega in čudnega, pa včas tudi smešnega judje in mohamedani o tej pečini pravijo; to je temeljni kamen in središče cele zemlje; na tem kamenu je Melkizedek kruh in vino Bogu daroval; na ta kamen je bila postavljena škrinja zaveze. Ta skala je Mohameda pozdravila, ko je tu molil in zato je še zdaj obdarovana z jezikom ali govorom; pri Mohamedovem vnebohodu je hotela za njim iti, pa angel jo je prijel in zadržal in od tistega časa plava celo prosto v zraku; take in enake pravljice obdajajo in povečujejo to slovečo pečino. Zgodovinsko dopričano in resnično je le samo to, da je na tej skali stal oltar za judovske žgavne daritve, in da se je v votlini spodaj nabirala

pripoznavajo čisto češke in mešane pokrajine, ne povedo pa, koliko % manjšinskega naroda se mora nahajati v večinskem, da se pokrajina smatra za mešano. Zviti so ti strici; ker je med samimi Slovani le pol nemškutarske duše, ki se še nekoliko meži, tam bi morala pokrajina veljati za mešano, kjer pa je med Nemci 49% Slovanov, tam pa bi ozemlje naj bilo zaključeno nemško; vidi se, da so ti ljudje za prepir že dovolj naprej skrbeli. Da bi pa v državnem zboru Slovanov laglje pestili, zato se naj Galicija odcepi in dobi svojo upravo. Seveda, kakor Wolf in Šenerer komandirata, tako bo! Približno iste pravice, kakor sebi, dajo veljati le Lahom, ker so njih zavezniki pri uničevanju Avstrije in zatiravanju Slovanov.

Dalje ne maramo razpravljati «nemških zahtev», ker jim ne pripisujemo važnosti v tem smislu, da bi se katerakoli vlada mogla ozirati na nje. Omenka vredne so se nam zdele le radi tega, ker prusaško svojat našega državnega zbora pred vsem svetom in celo, kakoršna je, kažejo v pravi luči. Zares, le avstrijska vlada trpi, da ljudje take vrste smejo že več let begati in škuvati ubogo ljudstvo, ki bi toliko potrebno bilo blaženega miru, da bi si gmotno vsaj nekoliko opomoglo. Nemškemu narodu pa v človekoljubni odkritosrčnosti povemo, da mu takih voditeljev ne zavidamo.

Zakaj in kako se nam je treba združiti?

(Dalje.)

Bodi mi dovoljena mimogrede jedna opomnja. Nedavno sem čital v nekem sicer poštemem listu tole: «Pri teh (kmetijskih zadrukah na konsumnej podlagi) se le nekatere osebe okoriščajo. Taka društva ne morejo vsled obilnih poslovnih stroškov razno zavžitno blago tako vredno prodajati, kakor v tej stroki že osiveli narodni trgovci. Némajo nobenih trgovskih zvez, so prisiljeni blago dražje plačevati in v največ slučajih jim pošteni tovarnarji (boljše: tvorničarji!) in založniki (razen židovskih) še prodajati nočejo».

Začudil sem se tem blodnim besedam. Gospod pisec jih je začrčkal ali do cela nepremišljeno — sleplivo nehčem reči, ker brez zadostnih razlogov ne smemo soditi nikogar slabo — ali pa ne vé, kaj je nakupno (konsumno) društvo. Korist morajo imeti vsi, to je ravno bistveno pri njih, to je stalo, na katerem stojé. Upravni stroški morajo biti manjši, če se količkaj pametno dela; blaga dobivajo lahko v kolikršnej koli množini pri

poštenih krščanskih veleprodajalcih in sicer ceneje, ker naročajo — zlasti kedar se posamezna taka društva združijo v nadruštvo — vsakojake potrebščine v mnogo večjih množinah in ga sproti plačujejo, kar premnogim malotrgovcem ni mogoče, njim pa: ali s svojo pomočjo ali pa s pomočjo Rajfajznovke, katera se naj ustanovi če mogoče še prej in katera jim brez bojazni lahko posoja, če se društvo prav vodi. Če se društvo prav vodi, naglašam jasno in glasno. Vem tudi jaz za nakupno zadruho, ki hira in umira: osnovala se je na hitro roko in nêma né pravega voditelja ne upravitelja. Zato prav poudarljivo opozarjam vse, ki se kaj menijo za združništvo, naj ustanovljajo previdno in razumno; zakaj jedno samo tako društvo, ki ne prospeva, kvari močno, ker ljud oplasi in ostraši, da se ne upa prav združevati, a nasprotje ojači in ožunači. Ne vdaj se v tem nihče pregoreč lehkomišelnosti, ampak presodi dobro vse, posvetuj se z večim možem. Zlasti je paziti, da se najde spreten in vesten poslovodja. Bolje počasi a trdno, nego preburno a trhlo in prhlo. Pozivam tudi še jedenkrat: Za kmete se naj prirejajo ne nakupstva — konsumna društva se naj sklenejo za delavce, kjer razmere vabijo ali celo silijo — a za kmete se naj prirejajo kmetijske zadruge, ki imajo mnogo širši delokrog; pa z onim pripiskom v pravila, ki sem ga v prvem članku priporočal. Trgovci naj se jih ne prebojé: Mnogo bolj se jim je plašiti svojega mejsobojnega tekovanja (konkuriranja), ki jih mnogokod mori že sedaj, ker jih je preveč in se še vedno množe; in še bolj jih mora biti strah veleprodajalcev, ki se, če se družabni položaj, kakor mi družboljubi zahtevamo, ne premeni, prej ali slej zavlekó tudi v naše kraje in jih lahko do malega zamore, po geslu: slabejšega močnejši. Pomnimo dobro: Pri nas smo še le v začetku brezsrčnega kapitalizma, ki ne pozna nikakršnega usmiljenja, nikakršne ljubezni do sobrata, ampak samo svoj dobiček. Bog daj, da tega krvosésa vržemo ob tla, predno se razkošati! Zato tudi modri in previdljivi trgovci — sam poznam takih — ne samo ne stavljajo zaprek našemu združevanju: «če bi že tudi res bilo, da nas kaj uniči, bolje, da nas ugonobé naši ljudje v svojo korist nego tuji krvopivski dobičkarji;» ne ovirajo nas, temveč podpirajo nas: «če se ljudstvo opomore, deležni bodemo tudi mi njegove blaginje; če pa polagoma opeša, poginemo z njim vred tudi mi.» Jasneje bom izkusil to razložiti v tej razpravi kesneje.

Vrnimo se k obrtništvu!

kri zaklanih živali, ki je potem v kanalu odtekala v potok Cedron. Ko so v srednjem veku križarji to mošejo spremenili v krščansko cerkev, so preoblekli skalo z lepim mramorjem in oltar na njo postavili, okoli nje pa napravili še zdaj ohranjeno železno ograjo. Ko smo prišli v votlino pod skalo, smo se lahko prepričali, da ta ne visi v zraku, ampak je tesno spojena z drugim gorovjem, česar pa mohamedani nočejo videti in verjeti. V tej votlini kažejo se tudi mesta, na katerih so bojda molili Abraham, David, Salomon, Elias in Mohamed; na oboku vidi se jamica, ki neki prihaja od tod, da se je bil Mohamed pri molitvi nad zemljo vzdignil in z glavo ob skalo trčil; pravijo, da se tudi prsti angelovi poznajo na kamenu, katerega ni pustil s turškim prerokom v nebesa iti. Naš dragoman je z nogo krepko vdaril ob votlinin tlak in je seveda precej zabobnelo, ker je spodaj odvodni kanal; on pa je rekel, da je to stonkanje ubogih vernih duš.

Ko pridemo po stopnicah iz votline nazaj v mošejo, namigne nam sivobradat Turek, da bi šli gledat še neko posebno znamenitost; to je črna kamenita plošča z zlatimi žrebli; nekaj je bilo 19 žreblov v njo zabitih, zdaj jih je pa že celo malo; v začetku namreč vsakega novega stoletja odskoči eden žrebelj in kedar zgine zadnji, bo konec sveta. No,

rad verjamem zvitemu Turku, da bo l. 1901 eden zlat žrebelj zginil, če še starček takrat živi; ako pa on tega «čudeža» ne stori, ga bo gotovo rad prevzel kateri drugi moslim. Seveda je hotel za to vedeževanje še poseben bakšiš imeti, a mi smo menili, da ga ni zaslužil. Sploh smo se že samo na tem kraju dovolj prepričali, kako babje- in praznovorni so mohamedani; zato smo radi šli naprej k drugi mošeji, ki se imenuje El Aksa t. j. najbolj oddaljena od Meke v Arabiji.

Ta mošeja je tudi na tempeljskem trgu in sicer ne daleč proč od Omarjeve in zato se ni splačalo, da bi se bili zopet obuli, ampak smo rajši bosi korakali po razgretim tlaku. El Aksa je velika in lepa bazilika s sedmimi ladjami; najbrž je bila v začetku zidana kot krščanska cerkev; ali vsaj gotovo je toliko, da je tukaj v prejšnjih časih stala krščanska cerkev Marijinega darovanja. Ustno izročilo pravi, da je tukaj Marija stanovala od svojega 3. leta do zaroke s sv. Jožefom in sicer v neki hiši, ki je bila templu prizidana. Malo na zapadno stran od te mošeje kaže se stara obokana dvorana, v kateri so se smele ženske udeleževati službe Božje in kjer je Marija Jezusa darovala. — Shranjuje se tukaj tudi kamen, na katerem se vidi stopinja Jezusove desne noge; odbili so ga namreč od pečine na Oljski gori in zato se

Nekateri družboslovci trdijo, kakor smo slišali, da se mali obrt sploh ne more ohraniti razven morda za kaka malenkostna opravila, na pr. za razno popraviljanje, za krpanje itd.; drugo vse da prevzame veleobrt. Če bi se gospodarstvo razvijalo naprej tako, kakor se sedaj, uresničilo se bi pač res njih napovedovanje; toda skrbeti je nam, da se še neprepozno preosnuje sedanji nered.

Kako pa se godi veleobrtu? Človek bi mislil, da je tam samo zlato, pa je precej drugače. Tudi v veleobrtju gonobi večji manjšega. Nekaj vzgledov! V Avstriji je leta 1848. bilo 160 kosarnic, ki so izdelovale kose, srpe in podobno robo; nakovale so tega orodja takrat šest milijonov na leto; a leta 1898 se je napravilo poldvanajst milijonov teh stvari, torej malo da ne pol več; in vender se je število tvornic znižalo na 73! 87 jih je tedaj v tem času propálo: večje so snéle manjše. In kako se godi tem? Pred nekaj leti se je zavezala tvrdka Redtenbacherjeva v Kirchdorfu, da bode prodajala svoje in drugih gornjeavstrijskih kosarničarjev izdelke na debelo sama; dobila je tedaj v roke «samoprodajo». In tržila je dobro — za sebe: delala je na vse kriplje in svoje blago vse poprodala — pridobičkarila si mnogo mnogo; drugim je pa odjemala proizvodov, kolikor je ravno kazalo; zato jim je blago neprodano obležavalo doma. Ona je bogatela, zaveznice so pa sirotele. In letos si je zmislila ista tvrdka, da bi zasnovala veliko delniško družbo, kajpada s soboj na čelu. Trudi se pokupiti kolikor mogoče vse kosarnice; in če se tvorničar ustavlja, preti mu, da ga bode s svojim preveleobrtstvom «iztekmáril», to se pravi: ker bode na prav veliko dosti hitreje in ceneje delala, ne bode mogel z njo konkurirati, ampak bo moral ustaviti vršilo — ugonobljen. Če je to pravično, če je krščansko, tak koristolovec ne vprašuje. Podobno-tako je drugod. Povsod vidimo, kako silnejši podira slabotnejšega; zato tudi v veleobrtu pada število podjetij: manjša se zatirajo, večja pa se širijo in razbogatévajo. Na pr. na Nemškem je bilo pred dobrimi desetimi leti 623 velikih premogovnih vršil, a pred desetimi leti samo še 406; a teh 406 je nakopalo premoga na blizo pol več nego prej vseh 623, namreč čez 67 milijonov bčev. (Bčeva ali tona ima 10 méterščakov ali «metercentnarjev».) In v rudarstvu se je v istem času znižalo število velepodjetij od 3034 celo na 1962, če prav se je priproizvelo tudi tukaj do malega za polovico več nego prej. Ali: v Združenih državah severne Amerike je leta 1870. bilo

zdaj tam nahaja samo stopinja leve noge. Še nekaj smo si morali ogledati, kar nam zopet spričuje, da so mohamedani zelo praznovorni; dva stebra stojita precej blizu vkup in kdor se more tu skoz stlačiti, pride po smrti naravnost v nebesa. Pa stebra sta se vsled pogostega poskušanja že nekaj oglodala ter obrabila in se še bosta vedno bolj; delj ko je torej, tem lažje je smukniti v nebesa — seveda po turški veri.

Če gremo pri južno vshodnem voglu tempeljskega trga po stopnicah navzdol, pridemo najprej do neke hiše z okroglo streho ali kupolo; znotraj se kaže mramornat kamen z jamo ali dobljino in to se imenuje zibelka Kristusova. Nemogoče sicer ni, da je Marija včasih svoje Božje dete tu sem položila, ko je hodila v tempel molit. — Pojdimo še dalje navzdol, da vidimo tudi tako zvane Salomonove hleve; to so čudni prostori; več sto stebrov stoji tukaj, ki nosijo ogromne oboke; zakaj so jih neki stavili? Zidali so jih zato, ker je bil od kraja tempeljski trg premal, s temi mogočnimi zgradbami so pa planjavo vsaj toliko kolikor razširili; ti obokani prostori so tedaj spodnje stavbe (substrukcije) tempeljskega trga in poslopij, ki so stala na njem. Zelo verjetno je, da so križarji tukaj imeli konjske hleve; mogoče pa tudi, da so lepi suhi prostori že Salomonu služili v isti